

EESTI ADVOKATUUR

ESTONIAN BAR ASSOCIATION

Lp Kalle Laanet
Justiitsminister
Justiitsministeerium
info@just.ee
Laura.Vaik@just.ee

Teie 15.09.2023, nr 8-1/6020
Meie 06.10.2023 nr 1-8/693-1

Eesti Vabariigi ja Vene Föderatsiooni lepingu õigusabi ja õigussuhete kohta tsiviil-, perekonna- ja kriminaalasjades denonsseerimise seaduse eelnõust

Lugupeetud hr Kalle Laanet

Täname, et annate Eesti Advokatuurile võimaluse eelnõu osas arvamust avaldada.

Advokatuur toetab eelnõu ning on seisukohal, et arvestades rahvusvahelisel tasandil toimuvat, on õigusabilepingu denonsseerimine õiguslikult ainuvõimalik lahendus. Sellega seoses juhime tähelepanu alljärgnevale.

1. Õigusabilepingu kehtima jäämisel tekkiv vastuolu Eesti Vabariigi põhiseadusega

Eesti Vabariigi põhiseaduse preambul deklareerib, et Eesti riik, mis on välja kuulutatud 24.02.1918, on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele. Juba 1994. aastal on Riigikohus asunud seisukohale, et põhiseaduse eessõna ei ole ainuüksi deklaratiivne, vaid omab ka reaalselt õiguslikku tähendust. Põhiseaduslikkuse järelevalve kohtukollegium on märkinud, et riigis, mis on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele, kehtivad õiguse üldpõhimõtted.¹ Põhiseaduse § 3 alusel on rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtted meie õigussüsteemi lahutamatu osa. Põhiseadus loetleb põhiõigused ja vabadused II peatükis, sh tuleneb sealt nt õigus õiglasele kohtupidamisele (art 15) jms.

Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi Konventsioon) liikmena on ka Konventsiooni põhimõtted ja EIKo praktika Eestile siduvad. Konventsiooni artikkel 6 näeb samuti ette igäihe õiguse õiglasele kohtumenetlusele. Igäihel on oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus õiglasele ja avalikule kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud kohtus.

Alates 16.09.2022 pole Venemaa enam Konventsiooni liige, mis tähendab, et Venemaa on ka avalikult sisuliselt lahti öelnud mitmetest üldtunnustatud õiguse põhimõtetest või siis vähemalt aktsepteerib nende valikulist kohaldamist. Samuti tähendab see, et Venemaal ei kehti ega pruugi kehtida mitmed mujal Euroopas tavapärased õigused ja vabadused nii tsiviil- kui

¹ Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 30.09.1994 otsus nr III-4/A-5/94.

kriminaalõiguslikes aspektides või siis on nende kohaldamine ja tagamine suvaline ja korrapäratu. Paraku on neid näiteid, kus Vene kohtu- ja õigussüsteem ei järgi meile tavapäraselt õiglase kohtumenetluse põhimõtet ega taga tavapäraseid põhiõigusi, jõudnud korduvalt aina enam ka avalikkuseni. Justiitsministeerium on kinnitanud, et usaldus Vene Föderatsiooni õigussüsteemi vastu puudub (sama nähtub eelnõu seletuskirjast). Juba 18.10.2022 kuulutas Riigikogu Venemaa režiimi terroristlikuks. Kokkuvõtlikult on Eesti jõudnud arusaamisele, et Vene Föderatsiooni õigussüsteem tervikuna (sh kohtud) ei taga isikutele õiglast ja põhiõiguste väärilist kaitset.

Olukorras, kus on sedastatud, et Vene Föderatsiooni õigussüsteemi ei saa usaldada ning see ei vasta rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtetele, on kõrgendatud oht isikute varaliste ja mittevaraliste õiguste rikkumisele. On laialt teada, et nt õigus omandile (sh osalused ettevõtetes, kinnisvara jms) Vene Föderatsioonis võib poliitilistel kaalutlustel muutuda väga kergekäeliselt ja ilma seadusliku aluseta. Eelnev kohaldub ka varanduslikele suhetele laiemalt. Samuti on äärmiselt küsitav, kas nt Vene Föderatsiooni kohtusüsteemi otsuste tunnustamine ja täitmine ning edasine õiguslane koostöö Vene Föderatsiooniga käesoleval hetkel üldse mis tahes kujul jätkuda saaks. Pigem tuleks sellises olukorras asuda seisukohale, et selline koostöö oleks vastuolus Eesti Vabariigi põhiseaduses sätestatud õiguse (üld)põhimõtetega. Teisalt, kui õigusabileping jätkuvalt kehtib, on Eesti justiits- ja kohtuasutustel (vähemalt formaalselt) keerulisem jätta vastavad Vene kohtute otsused tunnustamata ja täitmata ja/või loobuda muust õigusabilepingus ette nähtud koostööst. Kokkuvõttes tooks õigusabilepingu kehtima jäämine ja jätkuv täitmine tõenäoliselt kaasa olukorra, kus Eesti Vabariigi justiitsasutused aitaksid ühel või teisel viisil kaasa Vene Föderatsioonis toimuvale inimõiguste ja põhiõiguste rikkumisele.

Õigusabilepingu denonsseerimine oleks ka Eesti kohtu- ja justiitsasutustele selge ja antud olukorras igati põhjendatud sõnum, et Vene Föderatsiooni õigussüsteemi ei usaldada ning kohtu- ja justiitsasutuste lahendeid ja otsuseid ei saa (kergekäeliselt) tunnustada ja täita ega nende alusel õigusabi osutada või neist lähtuda. Kuigi edasine koostöö Vene justiitsasutustega ja kohtuotsuste täitmine ja tunnustamine peaks edaspidi eelkõige käima läbi TsMS/KrMS regulatsiooni, siis tuleb meie hinnangul ka selles osas olla äärmiselt kriitiline. Olukorras, kus Eesti ütleb, et Vene Föderatsiooni õigussüsteemi ei saa usaldada, peaks igasugune õiguslane koostöö ja kohtuotsuste tunnustamine ja täitmine olema minimaalselt erandiks kui mitte olematu. Igal juhul tuleks asja lahendaval Eesti asutusel igakordselt põhjalikult kontrollida, kas Vene menetluses on järgitud/järgitakse Eesti õiguse seisukohalt olulisi õiguse põhimõtteid ning isiku põhiõiguseid ja -vabadusi. Vastav kontroll ei saa olla (enam) pelgalt formaalne. Kui eeltoodu järgimise osas esinevad kahtlused või puudub kindlus (vastavad kahtlused või kindluse puudumine peaks üldise Vene õigussüsteemi usaldamatuse foonil olema alati eelduseks), siis tuleks Vene otsus jätta tunnustamata või täitmata või palutud abi andmata.

Eelnevaga seoses teeme ettepaneku üle vaadata TsMS § 620. Võiks kaaluda sättes kohtuotsuse tunnustamata jätmise aluste loetelu täiendamist alusega, mille kohaselt võib jätta tunnustamata kohtuotsused, mis pärinevad riikidest või territooriumidelt, mis on kas rahvusvahelise sanktsiooni all või mille puhul on alust arvata, et konkreetse riigi kohtusüsteem ei ole sõltumatu ja menetlusõiguse üldtunnustatud printsiipe ei järgita.

2. Rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsiooni artikkel 60 kohaldamine

Seletuskirja kohaselt on ette nähtud õigusabilepingu erakorraline denonsseerimine rahvusvaheliste lepingute õiguse Viini konventsiooni artikli 62 alusel. Täiendavalt soovime tähelepanu juhtida konventsiooni artiklile 60, mille kohaselt kui osalisriik rikub oluliselt

kahepoolset lepingut, on teisel osalisriigil õigus viidata rikkumisele kui lepingu lõpetamise või kogu lepingu või selle osa peatamise alusele.

Avalikkusest on läbi käinud ning on teada erinevaid näiteid, kus Vene pool on jätnud Eesti õigusabipalve täitmata või täitnud seda osaliselt või on keeldunud Eesti otsuse tunnustamisest. Tõenäoliselt on neid näiteid mitmeid ning ei saa välistada, et tegelikkuses võiks denonsseerimise aluseks olla ka Viini konventsiooni artikkel 60.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Imbi Jürgen
Esimees